

KIMMER'LERİN ANADOLU'YA GİRİŞLERİ VE M. Ö. 7 NCİYÜZYILDA ASUR DEVLETİNİN ANADOLU İLE MÜNASEBETLERİ

Dr. KADRIYE TANSUĞ

Sumeroloji Asistanı

Asur tarihinde Sargonid'ler devri denen M. ö. 722 - 626 yılları arasındaki zamanda kudretli Asur kırallarını daimi surette meşgul eden hâdiselerden birisi de Kimmer'lerin Anadolu'ya girişleri olmuştur. Bu münasebetle, batı, orta ve güney doğu Anadolu zaman zaman askerî ve siyasî hareketlere sahne olmuş bulunduğundan zikredilen tarih faslı, memleketimizin eski çağlarının önemli bir safhasıdır.

Kimmer'ler hakkındaki bilgilerimiz henüz çok noksandır¹.

Aşağıdaki denemede, son yıllarda yayınlanmış olan ve Aşurbanipal (668 - 626) zamanındaki Anadolu — Asur münasebetlerini daha iyi anlamamıza yardım eden, Ninive metni (Bk. s. 538 alt not 12) denen bir vesika işlenmek ve ilgili diğer kaynaklar yeniden kıymetlendirilmek suretiyle devrin tarihi aydınlatılmağa çalışılmıştır. Ancak daha evvel bu bölgenin tarihî manzarasına ve Asurpanipal zamanına gelinceye kadarki Kimmer — Asur münasebetlerine bir göz atalım. Kimmer'lerin Anadolu'ya girmeğe başladıkları tarihte Anadolu'nun siyasî manzarası şöyle idi:

Asur devleti, Sargon (721 - 705) zamanında çok kuvvetlenmiş olup Fırat'ın doğusundaki güney Anadolu bölgelerinden başka, bu hattın batısındaki Kargamış, Zincirli (Sam'al), Maraş (Gurgum), Malatya (Milid), Adana, Tarsus (Que) ve Kayseri mintakalarını da ele geçirmişti. Halefi Sanherib (704 - 682) çağında Tabal², Hilakku ve Kam-

¹ Kimmer'ler hakkında yayımlanmış olan başlıca yazılar:

Streck, Aşurbanipal I, s. CCCXXI (916).

Lehmann-Haupt, Klio 17, s. 120-122. (921).

Lehmann-Haupt, Pauly-Wissowa, Real Encyclopädie XI 1, s. 416 (1921).

J. Lewy, Reallexikon der Vorgeschichte VI, s. 398 v. d. (1926).

E. Meyer, Geschichte des Altertums, III 1, s. 140 v. d. (1928).

Naster, Asie Mineure et Assyrie aux VIII et VIIe siècles av. J. C. (1938).

M. Kalaç, Sumeroloji Araştırmaları, s. 982-1015 (1941).

Hancar, ein Beitrag zur Klärung des Kimmerier Problems (1947). Bu eserde arkeolojik buluntulara göre Kimmer'lerin menşei üzerinde durulmakta ve Trako-Kimmer kültür münasebetleri incelenmektedir.

Alexandre Baschmakoff, Cinquante siècles d'évolutions ethnique autour de la Mer Noire, s. 90-117, (1937).

² Landsberger, Tabal'ın Kayseri havalisi ile aynıyetini kabul eder. Ona göre hem Hilakku ve Kammanu ile huduttur hem de Que ve Milid üzerinden buraya girilebilir. Bk. Sam'al, s. 18 alt not 39.

manu³ eyaletleri kaybedildi. Müteakip kiral Asarhaddon (681 - 669) devrinde ise Asur'un Anadolu'daki kuvveti gittikçe zayıfladı. Bu arada Milid de kaybedilmiştir. Asurbanipal tahta geçtiği zaman seleflerinden bu hududları devralmış ve bunları aşağıda görülebileceği gibi Kimmer'lere karşı muvaffakiyetle koruyabilmiştir.

Anadolu'nun doğusundaki Urartu, 8 inci yüzyılın ortalarında bir taraftan Kuzey Suriye ve Fırat'a kadar, diğer taraftan Kafkaslara kadar yayılan büyük bir devlet olmuştur. Bunlar gerek Sargon ve haleflerinin, gerekse Kafkas geçitlerinde gittikçe büyüyen Kimmer tehlikesi yüzünden Asur nüfuz bölgesinden çekilmişlerdi. Teferruatını bilmediğimiz Urartu-Kimmer mücadelesi sonunda istilâcılarının yolu İç Anadolu'ya döndürülmüş ve Urartu devleti de çökmekten kurtulmuştur. Bununla beraber 7 nci yüzyılın başlarında, İskit akınları Urartu'yu ortadan kaldırmıştır.

Sargon zamanında Kızılırmak kavsini ellerinde bulunduran Muşku (Frik) lar, güneye doğru Que⁴ hududuna ve belki de Akdenize kadar uzanan sahanın batısında geniş bir imparatorluk kurmuşlardı. Urartu'ya çarparak İç Anadolu'ya yönelen Kimmer dalgalarına tahammül edemeyen Friky'a'nın siyasi hakimiyeti bu arada sona ermiştir⁵.

Asur kaynaklarında Kimmer'ler hakkındaki ilk haberlere Sargon zamanında yazılmış mektuplarda rastlanır⁶. Bunlarda (714 yılından sonra) Kimmer kuvvetlerinin, Urartu ordularını mağlûb ettikleri nakledilmektedir.

Streck, Asurb. I s. CCCLXXII de onların, arkalarından gelmekte olan İskit'lerin tazyiki ile daha batıya, Anadolu içerisine sürüldüklerini tasavvur etmektedir ki, bu herhalde doğru olmalıdır. Hattâ Sanherib zamanında Kimmer'lerin Anadolu'nun büyük bir kısmına yayılmış oldukları düşünülebilir. Fakat Sanherib zamanından kalmış vesikalarda Kimmer'lerden bahis olmadığı için bu bir ihtimal olmaktan ileri gidemez. Buna mukabil Asarhaddon devrinde onlar hakkındaki bilgilerimiz birdenbire bollaşır. Güneş tanrısını Şamaş'a tevcih edilen bir orakel sorusundan⁷ anlaşıldığına göre, Asarhaddon, Milid'li Mugallu'nun Tabal'lı İşgallu ile birleşmesinden ve Kimmer'lerle birlikte Asur eyaleti

³ Kammanu, Tohma suyu ülkesi ile Uzun yaylanın, Gürün civarında buna bitişik olan kısmına yerleştirilmektedir. İbid. altnot 40.

⁴ Asur İmparatorluğunun en garpta bulunan eyaletidir. Frik'ler ile hem huduttur Krş. M. Kalaç, aynı yer, s. 993 v. d.

⁵ Naster, s. 56-57 de Friky'a'nın siyasi hakimiyetinin Sargon zamanında sona erdiğini yazmaktadır. Landsberger ise Frik siyasi varlığının Sanherib zamanında Kimmer'ler tarafından kuvvetlendirilmiş olarak devam etmekte olduğunu seminerlerinde ifade etmiştir, krş. M. Kalaç, s. 1004.

⁶ Thureau-Dangin, La 8eme Campagne de Sargon, s. XIV. Harper, (Waterman, Royal Correspondence of the Assyrian Empire) No. 197.

⁷ Knudzon, Assyrische Gebete an den Sonnengott, No. 56.

olan Que'ye taarruz etmelerinden endişe duymaktadır⁸. Diğer bir sorudan da⁹ Kimmer'lerin Hilakku ile ittifak ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim Asarhaddon ilk yıllarında Hubuşna'ya (Konya Ereğlisi) kadar giderek Kimmer başbuğu Teuşpa'yı ve müttefiki Hilakku devletini mağlub etmiştir¹⁰.

Kimmer'ler bir taraftan da Urartu kralı II. Rusas ile birleşerek Şupria (Diyarbakır ile Tur-el-Abidin dağları arasında)'yı tehdit etmeğe başlamışlardı. Başkaca bir kayıt olmamakla beraber sonra o istikametten bir taarruz vuku bulmadığı da muhakkaktır. Asarhaddon devrinde Kimmer'lere karşı Anadolu'da bir mukavemet cephesi kurulup kurulmadığını söylemek güçtür¹¹. Onun zamanında Kimmer'lerin Asur lehinde Med ve Manna'lara karşı mücadele ettiği de anlaşılmaktadır. Harper 1237 mektubunda, Asarhaddon hâkimiyetinin herhalde sonlarına doğru, Urmiye gölü güneyinde oturan Manna'lar üzerine yapılacak seferden ve Kimmer'lerden şu münasebetle bahsedilmektedir:

Ön y. st. 9-17) "*Kıral, ordusuna Manna'lar iline giriniz diye emir verdiğise de bütün kuvvetler oraya girmesin, süvariler ve öncüler girsinler. Manna'ları sizden ayırdık dıgen Kimmer'ler galan söylediler; zira onlar piçtirler, onlar yemin ve akid tanımazlar...*" Kimmer'lerden bu mektupda daha iki defa bahsediliyorsa da iyi anlaşılmamaktadır. Görülüyor ki Kimmer'lerle Asur'lular arasında daha önceleri, Manna'lar mevzuunda herhangi bir anlaşma yapılmıştır. Burada bahis konusu olan anlaşmanın, Anadolu'ya yayılmış bulunan ve ezcümle Kilikya kapılarında Asur sınırlarını zorlayan Kimmer'lere de şamil olup olmadığı malûm değildir. Bir başka ifadeyle bu kadar geniş bir sahaya yayılmış olan Kimmer'lerin o tarihte bir idare altında hareket etmekte olduklarını zannetmiyoruz.

Asurbanipal tahta geçer geçmez Kimmer'lere karşı ilk müdafaa tedbirleri alınmış olsa gerektir.

Kurulduğu tasavvur olunan ve muhakkak ki Asur'un da dahil bulunduğu Tabal (Milid ile birleşmişti) -Hilakku- Ludya'dan müteşekkil Anadolu mukavemet cephesi bunun en canlı bir misâlidir. Bu arada cephenin kurulması için ilk teşebbüsün nereden geldiğini bir tarafa

⁸ Milid-Tabal-Que memleketleri Kimmer'lerin Asur hudularından sızmalarına karşı bir set vazifesini görmüşlerdir. Naster, s. 67 de Sargo'nun Tabal'i Kimmerler'den korumak için bir sefer yaptığını kabul eder ve böylece onların Tabal'e girmelerine mâni olduğunu anlatır. Bütün bu konstrüksion, Babil kroniğinde bulunan kısa bir zikir üzerine inşa edilmiştir (Babil Kron. II 9) ve çok müphemdir. Belki de Kimmer'lerin Anadoluya nüfuzu Sanherib zamanına düşer. Onun devrinde Kimmer'lerin Tabal'e de girip girmedikleri, diğer Asur eyaletlerinin mukavemet edip etmedikleri bilinmez.

⁹ Knudzon, aynı eser No. 60; Klauber, Politisch-Religion Texte aus der Sargonidenzeit No. 43. Ayrıca Krş. M. Kalaç, s. 1003 altnt 2.

¹⁰ Prisme B Kol III 47-54; Pr. A Kol II 6-21; Babil kron. Kol IV 2. Krş. Lansberger-Bauer, ZA 37. s. 79.

¹¹ Bak M. Kalaç, s. 1004.

bırakalım. Ninive metninde¹² st. 138-140 da (bk. s. 548) Hilakku'nun Tabal kiralı Mugallu ile ittifak ettiği kaydedilmiştir ki, biz bunu ileri sürülen ittifakın bir delili olarak kabul ediyoruz.

I. Asurbanipal zamanında Asur-Kimmer temasları:

Bunu en iyi bir şekilde anlatan Ninive metnine göre mücadele aşağıdaki safhalardan geçmiştir:

a) Kimmer'lerin Asur hudutlarına ilk taarruzu:

Metnin müteakip satırlarında bu hususta şunları okuyoruz:

st. 146) *mTug-dam-me-[i] LUGAL KURSak-a-a-u Gu-tu-umki muştar-[hu] şa pa-laḫ [DİNGİR.MEŞ] la i-du-u.*

147) *a-na e-muḫ ra-ma-ni-šu it-ta-kil-ma ERİNḪl.A -šu id-kam-ma a-na e-piṣ qabli u ta-ha-z[i]*

148) *ina me-sir KURAsşurki it-ta-di Kİ. DAN-šu.*

Terceme: st. 146) *Magr[ur]ve [tanrı] korkusu tanımayan.... kiralı Tugdamm[e]*

147) *kendi kuvvetine güvenip harp ve mücadel[e] etmek için askerlerini topladı ve*

148) *Asur memleketi hududunda karargahını kurdu.*

Thompson'un 1940 da neşrettiği yeni bir silindir¹³ parçasında da aynı olay anlatılmaktadır:

st. 6) [o o]o pi[ç] (ve) mağrur, (7) [o o o o] tanrılardan korkmayan (6) [Tugdamme] (8) [kendi] kuvve [tine güvenip] (9) bir çekirge [sürü]sü [gibi] çok olan (10) [büyük ordusunu] seferber [edip] (11) [Asur hududunda] karargâhı[nı ku]rdu,

Şurasını belirtelim ki, Tugdamme, taarruzdan evvel Milid-Tabal kiralı Mugallu'nun yerine geçen oğlu [x-x-]ussi'yi Asur'lu müttefikinden ayırıp, kendine bağlamış (bk. s. 549) bu suretle Asur-Tabal-Ludya cephesini ortadan yarıp, Asur ve Ludya' arasına girmişti. Ninive metni [x-x-]ussi'nin tanrılar tarafından cezalandırılarak yok edildiğini ve ailesinin Asur'a iltica ettiğini yazıyorsa da Kimmer'lerin Tabal'dan kovulduğu hakkında hiç bir kayıt mevcut değildir.

Kimmer taaruzunun geliş istikameti ve dolayısıyla onların, o zamanki sıklet merkezlerini tayin etmeğe yardım edecek bir başka vesikaya da sahibiz. Asarhaddon zamanında yazılmış olan bir orakel metninden¹⁴ Kimmer sürülerinin Asur'a bağlı olan Şupria eyâletini tehdid etmekte

¹² Doktora tezimde ben bu metni hocam Prof. Landsberger'in kıymetli yardım ve rehberliği altında 100 kadar tablet parçasından tertip ve tanzim etmek suretiyle yeniden meydana getirdim ve terceme ettim. Bu fragmanlar Thompson tarafından AAA XX pl. LXX—XCVII de neşredilmiştir. Metnin yazıma aldığı kısmı şu parçalardan ibarettir: Esas metin, 48, 77, 78, 46, 99, 96, 76, 74, 87, 79, 81, 91, 75, 83, 85, 95, 93, 88.

¹³ Iraq VII, 2, No. 35 fig. 20.

¹⁴ Knudzon, l. c. No. 48.

olduğunu görüyoruz. Aynı metinde tanrıdan, Kimmer'lerin Urartu ve P[a...] memleketi kırılları ile Şupria üzerine yürüyüp yürümiyecekleri sorulmaktadır. Bu bize Kimmer akınlarının Asur'un Kuzey-batı hududlarından, Dicle ile Fırat arasında beklenmekte olduğunu anlatır¹⁵. Esasen müstevlinin Milid-Tabal kiral ile ittifak etmiş bulunması da onun Malatya'ya civar bir mıntıkada bulunduğunu teyid etmektedir. Asur üzerinde Kimmer baskısının Asurbanipal'in daha ilk yıllarında, aşağıda anlatacağımız münasebetlerin de muhtemel kıldığı veçhile, hissedildiği anlaşılmaktadır.

b) Kimmer taarruzunun püskürtülmesi :

Ninive metninde bu hususta şunları okuyoruz : st. 148) dAşşur dNinlil₂ dBêl dNabû dIştar a-şi-bat URUArba-ili

149) [o o o] pi-i-şu₂ ir-hi e-ziz-u-ma im-ta-r[a]-aş eli-şu₂-un i-na a-mat [DİNGİR]-ti-[şu]-nu GAL. MEŞ-tim

150) dGİŞ. BAR ul-tu ANe im-qu-ut-ma şa-a-şu ERİN₂.- MEŞ-şu Kİ. DAN-şu₂ û₂-[qa]l-li-şu₂-nu-ti

151) mTug-[dam-me-i ip-laḥ-]ma na-qut-tu ir-şi-ma ERİN₂. MEŞ-şu₂ KARAS-su is-[su] uḥ-ma (142) a-na EGİR-[şu a-n]a KUR-şu i-tur.

Terceme : 148) Tanrı Asur, Ninlil, Bêl, Nabû, Arbail'li Iştar

149) [o o o] küstahlığına kızıp, (bu hal) hoşlarına gitme[di.] Onla[rın yüksek [ulûhi]yetlerinin emriyle

150) gökten ateş düştü ve kendisini, askerlerini, karargâhını [kız] arttı.

151) Tug[damme kork]up telaşlandı, ordusunu, karargâhını toplayıp,

152) geri[ye me]mleketine döndü.

Hâdiseden yukarıda anılan Thompson metni de bahsetmektedir :

st. 12) [o o o d]üştü ve [o o] (15) Tanrı Asur, Ninlil, Bêl, Ninive'li Iştar Arbail'li Iştar (14) [onun] küstah [sözlerine] kızd[ılar, hoşlarına gitmedi] (15) büyük ulâhiyetlerinin emri üzerine konakladık[ları] yere (16) [o o o a] gökten [at]eş düş[üp onu] (17) [ordusunu (ve) karargâhını] yaktı (18) [Tugdamme korkup endi]şe e[tti ve ordusunu, karargâhını] (19) [çekip geriye memleketi]ne [döndü].,

Asurbanipal zamanındaki bu ilk Kimmer-Asur karşılaşmasını hangi tarihe koymalıyız ? Tabal ve Ludyâ elçilerinin Ninive'ye geliş sebebi, zikredilen mücadele ile herhangi bir suretle ilgili olmalıdır (krş. s. 546, 548). Elçilerin gelişinde Kimmer'lere karşı kurulmuş olan üçlü ittifak şüphe yok ki yürürlükte idi. Bu takdirde yukarıki sorumuzun cevabını

¹⁵ Biz Kimmer memleketi olarak, Asarhaddon'un onları yerleştirdiği yer olan Manna'ların yanını ve Urumiye gölü civarını kabul ediyoruz. Harper 1237 mektubunun tahririndenberi onlar bu yerde görülmektedir. Ninive metni st. 152 deki ana mâti-şu itur ; memleketine döndü tabirinden, Anadolu içlerinden buraya döndüklerini anlamalıyız.

mezkûr sefaretlerin gelmesi tarihi ile muvazi tutmak, yani ilk Kimmer saldırısını Asurbanipal'in ilk yıllarına tarihlemek fazla hatalı olmasa gerektir. Asur'a yapılan Kimmer taarruzunu Asurbanipal'in ilk yıllarına tarihlemekte haklı isek, Kimmer baskısının, Tabal'den başka Ludya üzerinde de hissedilmiş olduğunu ve binaenaleyh ilk Ludya - Kimmer karşılaşmasının da aynı tarihlere düştüğünü söyleyebiliriz. Asur'a yapılan bu tehdidin biz de muhtemelen Que ve Kummuh sınırlarında olduğunu zannediyoruz. Fakat Kimmer baskısı bu sahada fazla devam etmedi ve onlar garip bir şekilde birdenbire kendi memleketlerine çekildiler.

c) Kimmer - Asur anlaşması:

Ninive metni şu satırlarla devam ediyor:

st. 152) pu-luḫ-ti dAşşur dNin-lil₂ dBēl dNabû dIştar şa URU Ar[ba-ili DİNGİR. MEŞ]

153) [ša u₂—]tak-kil-u-in-ni is-ḫup-şu-ma LU₂MAḪ.MEŞ-şu₂ şa tu-u-bi u₃ su-lum-[me o o o o]

154) am-ḫur GUŞKİN lu-bul-tu bir-me [o o o o]-MEŞ it-ti ANŞU. KUR.RA.MEŞ GAL.MEŞ

155) şı-mi [t-ti GIŞGİGİR.MEŞ] ru-kub be-lu-ti-şu₂ x [o o o o] u₂-nu-ut ME₃-şu₂ man-da-at-ta-şu₂ DUGUD u₂-şe-bi-lam-ma u₂na-aş₂-şi_q GİR₃II-ia

156) a-na la ha-ṭi-e mi-şir KUR Aşşurki n[i-iş] dAşşur u dNin-lil₂ [u₂-ša-a]-z- kir-şu-ma u₂-dan-nin-ma

157) it-ti-şu₂ aş₂-ta-kan ma-mit

Terceme: 152) Tanrı Asur, Ninlil, Bēl, Nabû ve Arbail'li Iştar (gibi)

153) bana [iti]mad eden [tanrıların] korkusu onu sardı, iyilik ve bar[ış] elçilerini

154) kabul ettim. Altın, alacalı elbise [o o o o] ler, büyük atlarla beraber

155) beyliğimin binek vasıtası olan [araba koşum] ları, [o o o o] harb teçhizatını ağır hediye olarak gönderdi ve ayaklarımı öptürdüm.

156) Asur memleketi hududunu bozmaması için Asur ve Ninlil'in ye[mini ile ye]min ettirip onunla beraber

157) ben de yemini kuvvetlendirdim.

Görülüyor ki aradaki harb hali bir anlaşma ile nihayetlenmiştir. Asur yazıcısı, zikredilen cümlelerde, anlaşmayı her iki tarafın yeminle tekeffül ettiğini söylemekle, Asurbanipal'in de yemine iştirak ettiğini saklıyamamıştır. Önasya devletler hukukunda bu keyfiyet çok mühim olup, Kimmer'lerin Asur'lularla hemseviye telâkki olunduğuna bariz bir delildir. Müteakip satırlarda anlatılan, Tabal'le yapılan muahedede ise Asur, yemin mükellefiyetinden muaftır.

Şimdi muahedenin akdi tarihine dönelim. Buna cevap vermeden evvel Asurbanipal'i Anadolu'lu müttelikinden ayrılarak, hudutlarından uzaklaştırdığı bir düşmanla müsavi şartlı bir anlaşma yapmağa sevkedilen amillerin ne olduğunu sormalyız? Asurbanipal'in ilk yıllarından itibaren Gyges'in herhalde uzunca bir zaman ve her yıl gönderdiği sefirler, Asur'un Anadolu'lu müttelikleri ile Kimmer'lerin sürülmesini müteakip henüz bozmuşmadığını yani anlaşmanın çarpışmaların akabinde akdedilmediğini gösterir. Bu doğru ise, Asur'u anlaşmaya sevkedilen hakiki sebep daha geç bir tarihte aranmalıdır. Elam'ın istiklâl için ayaklanması (653 - 652) ve kardeşi Şamaş-şum-ukin'in Asur tahtı için Babil'de isyanı (652 - 648), Asurbanipal'li Kimmer'lerle barış yapmağa mecbur etmiş olabilir¹⁶. Bu düşünce ile biz sulhu güneydeki isyanların başlaması tarihlerinden biraz evvele koymayı teklif ediyoruz. Ayrıca Kimmer - Asur muahedesi, Gyges'in Psametih'e dönmesine ve onunla temasa geçmesine sebep olduğuna göre, bu durumu teklifimizi destekler mahiyette görüyoruz. Vaziyet böyle ise, Kimmer'lerin kuvvetlenmesini, bir taraftan Gyges'in sefaret kesme hadisesi veya ölümü, diğer taraftan Tabal'in elçi göndermesindeki inkıta olayları ile bağliyabiliriz. Böylece Kimmer'lerin 650 yıllarına doğru çok büyük bir kuvvet temsil ettikleri düşünülebilir.

d) Kimmer'lerin Asur'a ikinci taarruzu:

Ludya'nın yenilmesinden sonra, Kimmer kuvvetleri Asur'a karşı serbest kalmışlardı. Memleketin güneyindeki isyanları henüz bastırmış bulunan Asurbanipal'in durumu çok nazikti. Müsterek menfaatların, yeniden canlanmağa başlayan Ludya ile Asur'u tekrar dost kıldığını Ninive'yi ziyaret eden Ardys'in sefirlerinden de anlamak mümkündür. Buna ve Kimmer'lerle yapılan muahedeye rağmen Ninive metninde Kimmer'ler tarafından yapılan ikinci bir taarruzu okumaktayız:

157) DİNGİR.MEŞ GAL.MEŞ [ša la o o o]-ma i-ta-şun

158) la-i-ne-it-ti-qu [i-meş (18-20 işaret)] a-na KUR.Aşşurki

159) u₂-sa-am-mir H[U]L a-şar ti-ib [ši]-iḫ-ti ina mi-ş[ir o o o o]
a-na şo-ka-ni na- x x [iṣ-ta-kan] si-[dir-ta]

Tercüme:

157) Büyük tanrıların gemini [o o o o] onun hududunu

158) aşmadı [ihmal etti o o o o] Asur memeketi için

159) fena[lık] tasarladı. Hücuma geçme yeri (olan) [o o o o hu]dudunda
[o o o o] koymak için, sıraya koydu.

Taarruzun muahededen ne kadar zaman sonra olduğunu bilmemekle beraber, A Prisme'nin yazıldığı tarihten sonraki bir zamana düştüğü

¹⁶ M. Kalaç, s. 1012.

şüphesizdir. Nitekim Asurbanipal'e ait tek Orakel metni olan K. 883¹⁷ de, memleketi içerden ve dışardan tehlikede olan (st. 4-5 ve 12-13) ve ihtiyar Asurbanipal diye vasıflandırılan (st. 9) kıralla, tanrıçe Ninil Elam'ın âkibetine Kimmer memleketinin de uğrayacağını haber verir (st. 14). Bu vesikadan Asurbanipal'in ihtiyarlığında mücadelenin henüz patlak vermediği açıkça görülmektedir. Nasıl olursa olsun bu metin ve ilerde göreceğimiz Marduk'a ithaf metni, bize Kimmer'lerin Asur politikası için Elam hâdiseleri ayarında bir tasa mevzuu olduğunu ispat eder.

Ninive metninde hernekadar Tugdamme'nin kuvvetlerini Asur hududunda topladığı anlaşılıyorsa da fiilen bu taarruzun vaki olup olmadığı, bu kısmın harap oluşu yüzünden açık değildir. Fakat şunu sorabiliriz: Tugdamme'nin hareketleri bir taarruz haline inkılab etmiş ve saldırgan, Asurbanipal tarafından perişan edilmiş ise Ninive metninde bu zaferden, neden Asur kırıallarının iyi bilinen âdetlerine göre övünerek bahsedilmiyor da Kimmer perişanlığı sadece tanrı Asur'un inaytinden nasıl olmuş bir mucize gibi gösteriliyor? Bu arada hemen şunu da söylemeliyiz ki, Naster'in s. 99'daki "Les Assyriens lui infligèrent une défaite décisive où il trouva la mort,, muhtevasını metinde bulamıyoruz.

Olayları hülâsa olarak ve gelişigüzel sırahyan Thompson, Iraq VII₂, No. 33 fig. 18 metnindeki "(st. 10) *Umman-manda kiralı, pi[ç] (11) [ooo] (10) [Tugdam]me'gi öldürdü[m], devirdim,,* ifadesi şüphe yok ki hakikatin dışındadır.

Strabo I, 61'de Tugdamme'nin Kilikya'da mağlûp edilerek öldürüldüğünden bahsetmektedir. Lehmann-Hauptda Real Encyclopädia, s. 416'da buna dayanarak Tugdamme'nin ancak Kilikya'da Asur hududunu aşabildiğini anlatır ve böylece Streck'in fikrine iltihak etmiş olur. Fakat ne Marduk'a ithaf metninde, ne de Ninive metninde onun Asur hududundan içeri girdiğine şahadet edilmemiştir. O halde Grek rivayetleri ne dereceye kadar gerçek olabilir? Buna kesin cevap vermek mümkün değilse de, Tugdamme'nin belki Que istikametinden Asur topraklarına girdiği kabul edilse bile, Asurlularla kat'i neticeli bir karşılaşmadan herhalde evvel çekilmiş veya dağılmış olmalıdırlar. Tugdamme'nin mücadele başlamadan önce hastalık sebebiyle öldüğü hususundaki düşünceye biz de iştirak ederiz¹⁸. Hadiselerin bu safhası henüz tarihin sisleri arasında kaybolmuştur. Nasıl olursa olsun biz Tugdamme'nin ölümü ve Kimmer tehlikesinin bertaraf edilmesi hakkında *terminus-ad-quem* olarak 626 yılını alır, bunu da Asurbanipal son hükümet senesi olarak kabul etmek isteriz.

¹⁷ A. Strong, Beiträge zur Assyriologie II, s. 645.

¹⁸ B. k M. Kalaç, s. 997.

Bunun gibi Kimmer'lerin dağılması sebebi de müphemdir. J. Lewy onların Kilikya'ya kadar inerek, Tarsus ve Anhiale şehirlerini zaptederek Akdenize kadar uzandıklarını ve orada İskit'ler tarafından dağıtıldıklarını ileri sürmektedir¹⁹. Bu iddia, Marduk'a ithaf metni st. 20 de²⁰ Tugdamme'nin Umman-manda kıralı olarak tavsif edilmesine ve ona göre bu tabirin İskit'leri tesmiye etmekte olduğu faraziyesine dayanır. Landsberger-Bauer bu düşüncenin isabitsizliğini ortaya koymuş olduklarından²¹ Akdeniz kenarında bir İskit-Kimmer karşılaşması vuku bulunduğu telâkkisi artık kıymetini kaybetmiştir.

Ninive metninin devamında Kimmer'lerin akıbeti şöyle nakledilmektedir :

st. 160) [pu-luḫ-ti] d Aşşur EN-ia is-ḫup-ṣu-ma maḫ-ḫu-taṣ il-lik-ma ina mi-qit ṭe-[e-me] u₂-na-aṣ-ṣak rit-ti-ṣu mut-ta-as-s[u im-ma-ṣid-ma

161) [si-iḫ] -lu iṣ-[o o o] iṣ-ka-ṣu im-mar-da-ma im-qut GI₃-ṣu₂ ina za-a-bi u ha-a-li u-a a-a iq ta-ti na-piṣ-tuṣ

162) [DUMU. MEŞ]-ṣu [i-na qa-]ti ra-ma-ni-ṣu-nu u₂-[ra-as-si-]bu a-ḫa-meṣ ina GI₃ TUKUL.MEŞ i-dal-la-lu ta-nit-ti d Aşşur EN GAL [EN-ia]

163) ina UD-me an-na-a aṣ-[mu-u₂] al-b[i-in] ap-pi at-ta'-id da-na-an d [Aşşur d Nin-lil₂ DİNGİR. MEŞ GAL. MEŞ]

164) [ša il-li]ku ri-ṣu-ti si-it-te LU₂ KUR₂.MES la kan-ṣu-[te] pu-luḫ-ti d Aşşur d Nin-lil₂ [d Bēl d Nabûl

165) [d İstar] URU Arba-iti [DİNGİR. MEŞ tik-li-ia is-ḫup-ṣu₂-nu-ti-ma] a-na zi-[kir] MU-ia ip-tal-la-ḫu IR₂-u₂-ti ir-[o o o o]

Terceme :

160) Beyim Asur'un [korkusu] onu sarıp, delirdi, aklını kaybedince bileklerini ısırtıyordu. Vücudunun yarısına felç indi.

161) Hastalık [geldi] uzuvlarını yırtarcasına kaşıyordu ve erkeklik uzvu düştü. Ahu feryatla ve çürüyerek hayatı söndü.

162) [oğulları] kendi [elleri]le birbirlerini han[çerlediler] (böylece) beyim olan büyük bey Asur'un şöhretini ilân ettiler.

163) Bunu [işitti]ğim gün [büyük tanrılar olan Asur ve Ninlil'in] kudretini övdüm ve hörmetle [eğil]dim.

164) ki (o tanrılar) bana yardım et[miştiler]. İtaat etmi[yen] bakiye düşmanları Tanrı Asur, Ninlil, [Bēl, Nabû] Arbail'li [İstar] (gibi)

¹⁹ Reallexikon der Vorgeschichte, VI, s. 347 v. d. Aynı yerde J. Lewy Kimmer'lerin Hupişna mücadelesinden evvel Anadoluda çok yayıldıklarını hatta yerleştiklerini ileri sürer ki bizce onlar göçebe halinden hiç ayrılmamışlardır.

²⁰ Metnin tam transkripsiyoy ve tercümesi için bk. Streck, Asurbanipal II, s. 279-287. Neşir ve literatür için : İbid s. 276. Ayrıca karşıla. : Landsberger - Bauer ZA 37, s. 81.

²¹ ZA 37 s. 82.

165) [*itimad ettiğim*] *tanrıların korkusu [sardı] ve ismimin zik [rı] nden korktular ve köleliklerini gönder[diler].*

Buna göre Tugdamme'nin feci ölümünden sonra Kimmer'ler arasında kanlı bir kargaşalık çıkmıştır. Marduk'a ithaf metninde (st. 25) Sandakşatru, Tugdamme'nin halefi olarak zikredilmiştir. Asurbanipal'in anlattığı şekilde oğullarının birbirlerini hançerlemelerine kadar varan hal, Sandakşatru'nun meşru halef olmadığını akla getirir. Aynı satırda, mezkûr halefin Asurbanipal'e elçiler gönderdiği suretinde anlaşılan ve umumî bir kabule mazhar olmuş olan cümle, kırık olduğu için bize göre gerçek bir tarihi değer taşımaz. Bununla beraber mezkûr metin, Ninive metnindeki hâdiseleri teyid edici mahiyettedir. Tanrı Marduk'un huzurunda yemin edilmiş olan muahedeye (st. 20) Tugdamme'nin artık riayet etmediği (st. 21) ve bu yüzden Marduk tarafından cezalandığı anlatılmıştır. Hatta 25 inci satır sonunda mevcut izler Orakel'in devam ettiğini Sandakşatru'nun dahi Marduk tarafından cezalandırıldığını anlatmaktadır. Buna nazaran Tugdamme ve oğlunun arzettiği tehlike Landsberger-Bauer'in²⁰ de kabul ettiği gibi harb etmeksizin tanrı Marduk tarafından bertaraf edilmiş gibi görünüyor²¹. Bu da yukarda anlatıldığı üzere Tugdamme'nin hastalanarak yok olduğu fikrini teyid eder. Böylece Marduk'a ithaf metninin Tugdamme'nin ölümü ile kargaşalık tarihleri arasında yazıldığını kolaylıkla söyleyebiliriz²². Ninive metninde zikredilen "*köleliklerini göndermek*," keyfiyetini ise Asur'a iltica veya kargaşalık sebebiyle Asur'dan yardım istemek şeklinde anlamalıyız. Fakat bunun Sandakşatru tarafından yapılan bir teşebbüs olup olmadığına hükmedilemez. Asur hududu bölgesinde sebebi henüz meçhul olan büyük bozgunun sonra Kimmer kudreti birdenbire ve süratle sona ermiştir. Umumiyetle kabul edildiği gibi yeni bir muhacret dalgasının buna sebep olduğunu söylemek herhalde yanlış olmaz. Şimdiye kadar teklif edildiği gibi bunlar Kapadokyalılar ve Arminalardır²³.

II. Kimmer'lerin Ludyaya taarruzları ve Ludyaya-Asur münasebetleri.

Anadolu'nun batısında Kimmer'ler Ludyalılarla karşılaşmışlardır. Çivi yazılarında bu memleketten ilk defa Asurbanipal zamanından kalmış vesikalarda kiral Gyges'in (Asurca: Guggu) Ninive'ye elçiler

²² Lehmann-Haupt, Real-Encyclopädie, XI 1, s. 416 da Marduk'a ithaf metnini Şamaş-şum-ukin'in ölümünden sonraya yerleştirmek ister. Aynı zamanda bu metnin kat'i ve son zaferin neticesi olduğunu ileri sürer ki biz, yukarda anlattığımız sebeplerden dolayı bunu şüphe ile karşılıyoruz.

Diğer taraftan Naster'in s. 98 de «Un texte dédié à Marduk fait allusion à une défaite de Tugdamme, roi des Umman-manda en territoire Assyrien» hükmünü bu vesikada görmüyoruz. Esasen bu fikir Lewy tarafından MVAG 29 s. 2 de *eliş tiamat* yerine doğru olarak *tamşil tiamat* okunması ile tashih edilmiştir.

²³ Landsberger, Sam'al, altnot 214.

göndermesi münasebetiyle bahsedilir²⁴. İki devlet arasındaki temaslar müşterek düşman olan Kimmer'ler ile Asur arasındaki münasebetlere tabi olmuş gibi görünmektedir. Muhtelif kaynaklardan edinilen intibaa göre Asurbanipal zamanında Ludya-Asur münasebetleri şu safhalardan geçmiştir :

a) İlk Ludya elçisinin Asur'a gelişi.

K. 228 + K. 2675 metni²⁵, E, B ve A prisme'leri bu hadiseden bahsederler. Bu olayın tarihlenmesi hususunda muhtelif fikirler mevcuttur. Streck'in de iştirak ettiği bir telâkkiye göre²⁶ ilk elçi Asur'u 660 da ziyaret etmiştir. Halbuki A prisme'inde elçilerin gelişi Asurbanipal'in Mısır ve Tyros seferlerinden sonra anlatılmaktadır. Diğer kaynaklardan bilindiği gibi bu seferler Asurbanipal'in ilk yılına düşer. Kanâatımızca metinlerimizden relatif bir tarihlemeye yarayacak neticeler çıkarmak büsbütün imkânsız değildir: evvelâ E prisme'i mevzu bahis olan elçinin gelişi münasebetiyle kaleme alınmıştır. Diğer taraftan K. 228 + K. 2675 metni, E prisme'ine nazaran daha eskidir. Çünkü onda yalnız mufassal olarak Mısır seferi anlatılırken metin Ni' (Teb) şehrinin Asur orduları tarafından alınmasını hikâyeye etmekle biter. A prisme'i ise, Asurbanipal'in ilk seferlerini teşkil eden Mısır hareketinde, Teb'den maada Kipki şehrinin de zaptını ihtiva etmektedir (Kol. II 31-49). Şu halde K. 228 + K. 2675 metni, Teb ile Kipki seferleri arasında yazılmıştır. A'da, Ludya elçilerinin hikâyesi, Asurbanipal'in üçüncü seferini teşkil eden Surru (Tyros)'nun zaptından sonra yer almıştır. Bu itibarla Asurbanipal'in tahta geçişi ile elçilerin gelişi arasında Mısır ve Suriye fütuhâtı girmektedir. Eğer bu hadiseleri iki yıla sığdırmak mümkünse Gyges'in elçisinin Ninive'yi ziyaretini bizce 667'den daha eskiye indirmek doğru olmaz. Bu hususta Naster ile aynı sonuca varıyoruz²⁷. Şunu da hemen ilâve edelim ki bu kadar geniş bir sahadaki askerî hareketleri, bu kadar dar bir zamana yerleştirmek pek kolay olmayacağından elçinin gelişi için teklif ettiğimiz tarih de pek tatminkâr değildir.

Gyges tarafından bir elçi yollanmasındaki maksat acaba neydi? Bunu metinden anlamak güçtür. Zira A prisme'inde (Kol 11 95-102) garip bir şekilde anlatıldığı gibi, buna rüyasında Asurbanipal'i görmesi amil olmuştur. Fakat güneş tanrısı Şamaş'a sorulan suallerden Asarhaddon'un son yıllarında Tabal ve Hilakku memleketlerinden Asur'a elçiler geldiğini öğreniyoruz. Bundan adı geçen iki memleketin Asur ile barıştıkları ve onun dostluğunu aradıkları neticesine varılabilir. Tabal

²⁴ Pr. A Kol II 95-110 ; B Kol II 93-99 : E V 1-18.

²⁵ Transkripsiyon ve tercemesi için bk. Streck, Asurbanipal II, s. 158-175. Tertibi hakkında aynı eser I, s. XXXII.

²⁶ Streck, l. c. I, s. CCCLIV ve alt not 3.

²⁷ Naster s. 91 alt not 29.

ve Hilakku'daki bu siyaset değişikliğinin sebebinin Kimmer tazyıkından ileri geldiği kabul edilmelidir. Bu korku karşısında Anadolu'da doğudan batıya doğru uzanan Tabal-Hilakku ve Ludya'yı içine alan bir dostluk kurulduğunu düşünmek için teşvik edici sebepler vardır. Milid ve Hilakku'dan Asur'a elçiler gelmesini şüphe yok ki yardım istemekle alakalı görmeliyiz. Asarhaddon'un Anadolu'da Tuz gölüne kadar ilerlemesini de bu yardımın fiilen yerine getirilmesi suretinde düşünebiliriz. Bu sebeple Gyges'in ilk sefaretini, Anadolu'da Kimmer'lere karşı kurulmuş olan müttefikler cephesine Asur'un yaptığı yardım veya tarafsız kalışı sebebiyle bir nevi şükran tezahürüdür²⁸. Pr. A Kol II 99'daki rüyasında tanrı Asur'un ona söylediği "*Asurbanipal'in ayaklarını tut ve onun adını zikrederek düşmanlarını yakala*" ifadesini böyle anlamalıyız. Görüldüğü gibi Anadolu'nun küçük beylikleri varlıklarını korumak için Asur ile Kimmer'ler arasındaki rekabetten büyük bir ustalıkla istifade edebilmekte idiler. İki büyük tazyık arasında bulunmaları, kendi aralarındaki siyasi ihtiraslara mani değildi. Nitekim yukarda da söylendiği gibi Milid'li Mugallu Asarhaddon'un ölümünden sonra Tabal'ı kendi ülkesine ilhak etmiş ve bundan böyle Tabal kıralı Mugallu ünvanını taşımıştır.

b) Gyges'in Ninive'ye bir defa mı, yoksa devamlı olarak birkaç defa mı elçiler yolladığı meselesi de henüz müphemdir. Streck'in de doğru olarak tefsir ettiği gibi (s. CCCLIII) A Prisme'inde (Kol II st. 111) *LU₂ rakbuşu şa ana şa'al şulmeia kaiān iştanappara (112) uşarşâ başiltu (111) sağlımu sormak için devamlı olarak bir düzüye gönderdiği habercisini (112) durdurdu,* ifadesinden birkaç defa elçi yollandığı açıkça anlaşılmaktadır.

Asurbanipal'in ilk yıllarında yazılan E prisme'nin bundan bahseden korunmuş kısmı ile (Kol V 11-13), K. 228 + K. 2675 metninde a. y. st. 19-21) ancak birinci elçiden bahsediliyor. B Prisme'inde ise bu meseleden (II 93-99; III 1-4) çok umumî olarak bahsedilmiştir. İlk sefaretini Asurbanipal'in ikinci yılına koyalım. Bundan sonra bu münasebetler kesilinceye kadar her yıl bir Ludya elçisinin Asur imparatorunu ziyaret ettiğini kabul ediyoruz.

A Prisme'ine göre (Kol II 111-112) Gyges, Ninive'ye elçi göndermeyi kesip, Asur ordularını memleketinden kovmaya çalışan Mısır kıralı Tuşamilki (Psametih) ile temasa geçmiştir. Streck s. CCXCV, CCLIV ve Naster s. 95 de Asur'a karşı teşkil edilmiş olan, Şamas-şum-ukin-Önasya ittifakına onun da iştirak ettiğini ve Psametih'e bunun için yardım ettiğini yazmaktadır. Bu ittifaka Ludya'nın dahil bulunduğunu

²⁸ Streck, l. c. I, s. CCCL de Anadolu'ya giren Âri kavimlerin tehdidi karşısında, Ludya'nın Ninive'ye döndüğünü düşünmektedir. Ayrıca krş. s. CCCLIII. Gyges'in Asurbanipal'e gönderdiği *mandattu 'haraç*, değil, Naster'in de s. 94 de haklı olarak belirttiği gibi *tamartu 'hediyeye*, dir.

gösteren hiçbir sebep olmadığı gibi Anadolu'daki Kimmer tehlikesi, dehşetini aynen muhafaza ettiği bir zamanda Gyges'in, bindiği dalı kesmesi kabilinden Asur'a düşman olmasının mantıkî olarak izahına imkân yoktur. Bu manzarayı şimdi Ninive metninden çözebileceğimizi ummaktayız. St. 156-157'de görüldüğü üzere Asurbanipal ile Kimmer'ler arasında bir muahede akdedilmiş olup Kimmer'leri Ludya'ya karşı serbest bırakmışlardır. Kimmer'lere karşı kurulmuş olan cephenin ortaklarından Tabal de Asurbanipal'in bu hareketine Asur boyunduruğundan kurtulduktan sonra Kimmer'lerle ittifak etmek suretiyle mukabele etmiştir (bk. s. 550).

c) Yukarda görüldüğü veçhile Asurbanipal'in Kimmer'lerle ittifakı Ludyanın da cephe değiştirerek Mısır'a yardım etmesine sebep olmuş ve bu keyfiyet Mısır'ın Asur hakimiyetinden kurtulmasında herhalde amil olmuştur²⁹. Şüphesiz Asurbanipal kendi kitabesinde bu durumun aksini göstermeğe çalışır ve sadakatsızlığından dolayı Kimmer'ler tarafından mağlûp edildiğini anlatır. Fakat bu hadisenin onun üzerindeki menfi tesirini A Prisme'inde (Kol II 116-117) tanrularına yaptığı şu dua içinde görmek mümkündür: „*Gyges'in cesedi düşmanı önüne atılıp kemikleri taşın*„. Filhakika olaylar onun temenni ettiği şekilde inkişaf etti. Çünkü aynı metin Kol II 118) „*Onun cesedi düşmanı önüne atılıp kemikleri sürüklendi, 119) adımı andığı zaman önünde diz çöken Kimmer'ler 120) (şimdi) baş kaldırarak bütün memleketini silip süpürdüler*„ denilmektedir. Bu ifadeye rağmen Gyges ayarında bir şahsiyetin ve Ludya'nın sahneden çekilmesinin, Kimmer'lerin serbest kalmasına imkân verdiğinden, Asur için yarattığı tehlikeyi Asurbanipal'in çok iyi gördüğünü Marduk'a ithaf metni muhtevası ve hadiseler açıklamaktadır.

Tugdamme hakkında Lehmann-Haupt, Grek an'anesine dayanarak onun Gyges'i öldürerek Ludya'nın merkezi Sardes'i ve tekmi Ludya'yı, Troya dahil, Ege denizine kadar bütün İyonyayı ele geçirdiğini, memleti tahrip ettiğini ileri sürmüştür³⁰. Ona göre Efesos'daki Artemis mabedi de Kimmer akınları esnasında yakılmıştır. Lehmann-Haupt ve

²⁹ Krş. Streck. l. c. , s. CCLXXIX.

Lehmann-Haupt, Klio 17, s. 118 de Mısır'ın Asur hakimiyetinden kurtulduğu yıl olarak 654 tarihini gösterir. Fakat bu tarih Mısır kaynaklarına dayanmaz. Drioton ve Wandier, Les peuples de l'orient Méditerranéu, L'Égypte, s. 325-528 de hadiseyi Gyges'in ölümü tarihi ile bağlayarak 653 yılını kurtuluş yılı olarak kabul ederler. Bu mümkündür. Zira tek sabit nokta olan Ardys'in sefaretinin A ve Prisme tahrirleri arasında gönderildiğidir. K. 883 orakel'inde buna ait bir ima bulabiliriz: st. 5 de bazı sınıflar sayıldıktan sonra „*sen onlar üzerinde kiralık yapacaksın*“ denir. Belki bir kriz mevzu bahisdir. St. 18 de ise *hallalâti* (her deliğe giren bir hayvan) Mısır'a girecek, *engurâti* (Okyanus, sular) çıkacak denmektedir. Bu herhalde Asur ordusunun Mısır'dan serbest olarak çıkmasına ait bir teminattır.

³⁰ Lehmann-Haupt, İbid s. 416 v. d.

bu düşüncesinde ona tamamen iltihak eden Olmstead³¹, Ludya'nın doğudan maruz kaldığı Kimmer istilâsının Trakya'dan gelen Trer'ler (veya Trar'lar) (ve Streck, I s. CCCLV'e göre doğudan ilâveten Lukyalılar) istilâsıyla desteklenmiş olduğu mütalâasındadır. Buna mukabil J. Lewy³² Kimmer'lerle Trer'ler arasında bir münesebet bulunmadığı düşüncesindedir.

Gyges'in ölüm tarihi üzerindeki fikirler muhtelifdir. Bununla beraber 652 rakamı üzerinde ittifak edilmiştir. Fakat bu rakamı müelliflerin hepsi Grek kaynaklarına dayamaktadırlar. Gyges'in Psamatih'e yardım etmesi Mısır kronolojisine göre 654 tarihine düşmektedir. Ve onlara göre ölüm de bu tarihlerde olmalıdır.

Metinlerde mağlûbiyet, yukarda da söylediğimiz gibi ceza olarak gösterildiği halde, Kimmer taarruzunun hemen bu yardımı müteakip olup olmadığı şüphelidir. Bu hususta hiçbir kayıt mevcut değildir. Ancak B Prisme'inden şunları anlıyoruz:

1. Bu metinde Gyges henüz sağdır.

2. Aynı metnin muhtelif tahrirlerinde korunmuş olan lîmu (Eponyme) Ağu-ilâia (A. 7935 ve A. 7938) ve Bêl-şunu (K. 2732 ve 83-1-602)'nun sırasıyla 649 ve 648 yıllarında bu vazifede buldukları malûmdur³³. Netice olarak diyebiliriz ki Ardys'in sefaretini Gyges'in -B de sağ A da ölü olarak gördüğü için -B ile A prismelerinin yazılma tarihleri olan 649-636 rakamları arasına isabet etmelidir. Fakat onun³⁴ Kimmer'leri bertaraf ederek Ludya istiklâlini tekrar tesis etmesine kadar bir hayli uğraşmış olması tabii bulunduğundan, sefaretin 636 dan daha eski ve 649 a daha yakın bir zamana düşmesi icabetmektedir. Şu halde babası Gyges'in ölümü 649 dan biraz önce olmalıdır. Ninive metnine göre bunu kontrol etmek mümkün değildir.

III. Tabal-Asur münasebetleri³⁵:

Bu hususta Ninive metninde şu malûmatı bulmaktayız.

138) [Mu-gal-lu LUGAL KURTa-b]a-lu şa it-ti LUGAL.MEŞ AD.MEŞ-ia

139) id-bu-bu da-şa-a-ti pu-luḫ-ti dAşşur dNin-lil₂ EN.MEŞ-ia [is-ḫup-şu-ma ik-nu-]şa a-na ni-ri-ia [o o o]

140) [DUMU.SA]L şı-it lib-bi-şu₂ it-ti ANŞU.KUR.RA.MEŞ GAL.MEŞ man-da-a[ḫ]-ta-şu₂ [DUGUD] u₂-şe-bi-lam-ma u₂-na-aş₂-şiq GİR₃II-ia

³¹ Olmstead, History of Assria, s. 422-435.

³² Reallexikon der Vorgeschichte VI, s. 347.

³³ Piepkorn, Historical Prism Inscriptions of Ashurbanipal, s. 19.

³⁴ Bu hâdiseden yalnız Pr. A Kol II 120-123 de Gyges'in oğlu tabiriyle bahsedilmektedir.

³⁵ Asurbanipal'in metinleri eski vilâyetleri olan Tabal ve Hilakku'dan maada Anadolu için hiç bir şev ilâve etmezler. Ancak II R da neşredilmiş olan K. 4384 listesini Naster (s. 98 alt n. 53) de Forrer gibi Asurbanipal zamanında tertib edilmiş bir vilâyet listesi olarak kabul eder. Bizce bunun tarihi bir kıymeti yoktur.

- 141) [x-x]-us-si DUMU- şu_2 şat-ti-şam la na-par-ka-a man-da-at-ta- şu
DUGUD u_2 - şe-bi-lam-ma u_2 - sal-la-a EN- u_2 -ti
- 142) [ni-iş DİN]GİR.MEŞ GAL.MEŞ-ia u_2 - şa-az-kir-şu_2 -ma i-miş ma-mit
DİNGİR- u_2 -ti- şu_2 -nu GAL.MEŞ it-ti mTug-dam-me-i LUGAL³⁶
- 143) NUMUN hal-ga-te-i iş-ta-kan pi-i- şu dAşşur KUR-u GAL-u şa
i-ta-a- şu la in-ni-[it-ti]qu ik- şu-us-su-ma
- 144) ina dGİŞ.BAR a-ri-ri pa-gar- şu_2 u_2 - şak-me ba-lu GIŞBAN ANŞU.
KUR.RA.MEŞ [o (o)] MEŞ ŞEŞ.MEŞ[- şu qin-]nu- şu NUMUN E₂
AD- şu_2
- 145) ERİN₂HL.A DAGAL tuk-lat İD₂- şu ANŞU.KUR.RA.MEŞ ANŞU.
MUL.MEŞ i-na la me-ni ina mil-[ki r]a-ma-ni- şu-nu [ub-]lu-u-ni
a-na KUR Aşşurki.

Terceme: 138) Babalarım olan kırallarla

139) tahkirle konuşan, 138) Ta [bal kıralı Mugallu]yu beyim Asur ve Ninil'in korkusu [sarıp] boyunduruğumu çek[ti.]

140) Kendinden çıkan [kız]ını büyük atlar, [ağır] hediyelerle beraber gönderip ayaklarımı öptürdü.

141) Oğlu [xx]-ussi, her sene inkitasız olarak ağır hediyelerini gönderip beyliğime dua etti.

142) Beyim olan büyük tanr[ıların yemini ile] ona yemin ettirdim. Fakat o, onların büyük ulûhiyetlerinin yeminini ihmal etti. Piç

143) kıral Tugdamme ile anlaştı. Tanrı Asur, hududları değiş[miyen] büyük dağ, onu mağlub edip,

144) alevli ateşte cesedini yaktırdı. Yaysız, atsız [katırsız?] (olarak) kardeşleri, ai[lesi] akrabası,

145) geniş ordusu, maiyeti, sayısız at ve katırları kendi[liğinden] Asur'a [ge]tirdiler.

Buna göre Tabal ile olan münasebetler şu safhalardan geçmiştir:

a) Tabal kıralı Mugallu'dan Asur'a gelen ilk sefaret:

Anılan sefaret K. 228 + K. 2675 vesİKası (a. y st. 22 — 27) ile B (Kol II 72—79) ve A (kol. II st. 68—74) Prisme'lerinde, Mısır seferinden hemen sonra kaydedilmiştir. Her ne kadar Asurbanipal'in metinlerinde hadiselerin kronolojik sıralanması karışık ise de, Tabal'le münasebetlerin Asurbanipal'in ilk yıllarında veya biraz evvel düzeldiğine hükmolunabilir. Esasen Kimmer tehdidi Tabal'i Asur ve herhalde Ludya ile de müşterek bir mukavemet cephesi kurmağa mecbur ediyordu. Bunun Asarhaddon'un son zamanlarına yani Mısır'da iken, Asurbanipal'in vekâlet ettiği senelere düşmesi de mümkündür (bk. s. 546).

³⁶ LUGAL'den sonra ummān-manda beklenir.

b) Tabal'in haraca bağlanması:

Asur'a gönderilen haraçtan iyi münasebetlerin uzun zaman devam ettiği anlaşılmaktadır.

c) Mugallu'nun ölümü ve oğlu [x-x]-ussi'nin tahta çıkışı:

[x x]-ussi'nin ilk yıllarında da vergi verilmeğe devam edilmiştir.

d) Muahede : Tabal sadakatını tanrı önünde yemin ederek kuvvetlendirdi. Muahede ³⁷ her halde kimmer'lerin memleketlerine dönüşünden, yani ilk tehdidi müteakip, Kimmer tehlikesi ortadan kalktıktan sonra yapılmıştır.

e) Kimmer'lerle ittifak ve [x-x]-ussi'nin feci ölümü :

İkinci tehditle beraber Tabal'liler yeniden siyaset değiştirmeye mecbur olmuşlar ve Kimmer'lerle anlaşmışlardır. Asurbanipal, metne göre (st. 144—45) bir mucize neticesinde Tabal'lı düşmandan kurtulur ve [x-x]-ussi, ailesi, ordusu Asur'a iltica ederler. Herhalde buna sebep olan muzice Kimmer bahsinde gördüğümüz gibi kuzeyden gelen yeni bir kuvvettir ki hem Tabal'ı hem de Kimmer memleketini silip süpürmüştür.

³⁷ Krş. M. Kalaç, s. 1012.